

tiyle devredebilirdi. Sipahi ağası ise günlük 120-130 akçe arasında ulûfe alıyordu. Ocağa ait bürokratik muâmelât defterdarlığına bağlı silâhdar kaleminden görülüyordu. Silâhdar bölük kâtibi aynı zamanda bu kalemin âmiri durumundaydı. XVIII. yüzyıla ait bilgilere göre eşkinci veya emekli olmuş silâhdarların esâme denilen ulûfe cüzdanları bu kaleme kayıtlıydı, bölüğün mevcut isim cetvelleri de burada hazırlanırdı. Ulûfelerinin tediyesi, esâmelerin süvari mukabelesi kaleminde gözden geçirilip tasdik edilmesiyle gerçekleşiyordu.

Padişahın yanında bir hassa bölüğü durumunda olan silâhdarların başlıca görevleri alaylarda ve cuma selâmlıklarında padişahın yanında yürümek, savaş sırasında ana merkezde saltanat sancağının sol tarafında yer almak, yürüyüşlerde yahut padişahın iştirak ettiği seferlerde onun geçeceği yolları açmak, köprüler yaptırmak ve tuğların dikilmesi için yolun iki tarafına sancak tepesi denilen tümsekler hazırlatmaktı. Bu tümsekler sefere serdar olarak sadrazamın katılması durumunda sadece yolun sol tarafına yapılırdı. Savaş düzeni ve yol hizmetleri dışında sefer sırasında padişahın veya sadrazamın tuğlarını taşımak, merasimlerde padişahın yedek atlarını götürmek ve padişah camiye gittiğinde fakirlere sadaka dağıtmak gibi işleri de ifa ediyordu. Tuğları taşıyanlar tuğcu veya tuğkeşân / tuğcıyan-ı hâssa adıyla anılıyordu. Sayıları yirmi üç kadar olup başlarında tuğcubaşı bulunuyordu. Padişahın yedek atlarını götürönlere yedekçi, âmirlerine yedekçi başı deniyordu. Bunların sayısı otuzdu. Padişah adına sadaka dağıtanlara buçukçu adı veriliyordu. Söz konusu hizmetler dışında XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kapıkulu süvarileri Edirne ve Bursa'dan başlayarak imparatorluğun her tarafına dağılıp vergi tahsili, beytûlmâl eminliği, mübâyaat ve kitâbet gibi çeşitli hizmetler yapmaya başlayınca silâhdarlar bölüğü mensupları da cizye eminliğine, ağnâm, haraç gibi vergilerin tahsiline memur edilmiştir (BA, KK, nr. 67).

Osmanlı savaş sisteminde XVII. yüzyıldan itibaren başlayan dönüşüm kapıkullarını da etkilemiş, nizamları bozulmaya başlamış, alınan tedbirlere rağmen eski düzen sağlanamamıştır. XVIII. yüzyılda silâhdarların da içinde bulunduğu kapıkulu süvarileri giderek başka işlerle ve ticaretle uğraşmaya başlamış, boş yere ulûfe alan gruplar haline gelmiştir. Yeniçeri Ocağı'nın ilgasından sonra kapıkulu ocakları da kapatılmış, esâmeleri imha edilmiş, ancak

sadrazam huzurunda kendilerini gösterip isbât-ı vücûd edenlere gümrükten maaş tahsis edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, Ali Emîrî, III. Ahmed, nr. 18396; BA, Cevdet-Askerî, nr. 2186, 12171, 22333; TSMA, nr. E. 5475; Nizâmülmülk, *Siyasetnâme* (nşr. Ch. Schefer), Paris 1891, s. 94-95, 109; İbn Bibî, *el-Evâmirü'l-ʿAlâʾiyye*, s. 216; Kalkaşendî, *Şubhu'l-aʿşâ*, V, 462; Fâtih Sultan Mehmed, *Kânûnnâme-i Âl-i Osman* (nşr. Abdülkadir Özcan), İstanbul 2003, s. 15-16; İdris-i Bitlisî, *Heşt Bihişt*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3209, vr. 462*; Lutfî Paşa, *Asafnâme*, İstanbul 1326, s. 17; Selânikî, *Târîh* (İpşirli), s. 272, 465; Koçi Bey, *Risâle* (Danışman), s. 43, 61, 113; Hezârîfen, *Telhisü'l-beyân fî Kavânin-i Âl-i Osmân* (haz. Sevim İlğürel), Ankara 1998, tür.yer.; Râşid, *Târîh*, III, 238; D'Ohsson, *Tableau général*, VII, 266, 368; Hızır İlyas, *Târîh-i Enderûn*, İstanbul 1276, s. 41, 97, 132-133, 139-140, 142-143, 345; Tayyazâde Atâ Bey, *Târîh*, İstanbul 1292, I, 161-162, 201, 209, 253, 284; Marşıglı, *Osmanlı İmparatorluğunun Askerî Vaziyeti*, s. 97-100; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 336-337; a.mlf., *Saray Teşkilâtı*, s. 340-348; a.mlf., *Kapukulu Ocakları*, II, 210, 214; A. N. Poliak, "The Influence of Chingiz-Khan's Yasa upon the General Organization of the Mamluk State", *BSOAS*, X/4 (1942), s. 862-876; İsmail Baykal, "Silâhdar-ı Şehriyârî ve Darüssaade Ağası Tayinleri Hakkında Hatt-ı Hümayunlar", *TV*, II/7 (1943), s. 338-341; D. Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamluk Army I", *BSOAS*, XV/2 (1953), s. 203-228; İsmet Parmaksızoğlu, "Silâhdâr", *TA*, XXIX, 28-29; Şerafettin Turan, "Silâhdâr", *İA*, X, 640-641; Pakalın, III, 221-225; Şahî Har-El, "Silâhdâr", *EP* (İng.), IX, 609-610.

ŞERAFETTİN TURAN

SİLÂHDAR İBRÂHİM PAŞA

(ö. 1192/1778'den sonra)

Osmanlı kumandanı
ve Kırım seraskeri.

Ahiskalı olup Yûsuf Paşa'nın oğludur. Enderun'dan yetiştikten sonra Şâban 1169'da (Mayıs 1756) çuhadar, Zilhicce 1169'da (Eylül 1756) silâhdar oldu. Safer 1171'de (Ekim 1757) azledilip emekliye ayrıldı. Şâban 1171'de (Nisan 1758) affedilerek görevine iadesi istendiye de kabul edilmeyip Ahıska'ya sürüldü. Cemâziyâhîr 1172'de (Şubat 1759) sürgün cezası kaldırıldı. 9 Şevval 1180'de (10 Mart 1767) vezâretle (*Tevcihât Defteri*, TSMK, Hazine, nr. 1648, vr. 2^b) Ahıska ve Çıldır valiliğine tayin edildi. 4 Cemâziyâhîr 1181'de (28 Ekim 1767) Erzurum valisi oldu. Safer 1183'te (Haziran 1769) Erzurum ve Trabzon eyaletleri askeriyeye Kırım cephesi seraskerliğine getirildi. Bu onun hayatı için önemli bir dönüm noktası oldu. Kırım tarihinin en problemli devrinde Kırım seraskerliğine tayin edilmişti. 1768'de başlayan savaşta Rus-

lar'ın Kırım'a yönelik artan tehditleri yüzünden Osmanlılar Kırım'a asker göndermek zorunda kalmıştı. İbrâhim Paşa, Kefe'ye geçtikten sonra Kırım'ın muhafazası için en önemli yer olan Orkapı'ya gitmek üzere harekete geçti. Ordunun ağırlıklarını taşımak için gerekli 4000 arabanın Tatarlar tarafından temin edilmesinde çıkarılan güçlükler Osmanlı ordusunun Orkapı'ya ulaşmasını zorlaştırdıysa da sonunda temin edilen 2700 araba ile ordunun ağırlıkları Orkapı'ya nakledildi. Buradaki kaleye asker konuldu ve muhafaza tedbirleri alındı.

Silâhdar İbrâhim Paşa, Kırım'da iken 16 Şâban 1183'te (15 Aralık 1769) Anadolu valiliğine tayin edildi. Anadolu valiliği 23 Şevval 1184'te (9 Şubat 1771) yenildi (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 50, 135, 147). Bu sırada soğukların başlamasıyla ordunun önemli bir kısmını Karasubazar'a nakleden İbrâhim Paşa baharda Ruslar'ın Orkapı'ya yürümeleri sebebiyle tekrar Orkapı'ya hareket etti. Kefe'deki askerin de bir an önce yardıma gelmesi için emir gönderdi. Or Kalesi'ne vardığında yanında 5000 Osmanlı askeriyeye 15.000 Kırım askeri bulunuyordu. İbrâhim Paşa, Rus saldırılarına karşı katı bir direniş gösterdi. Kefe'deki askerlerin yardıma gelmesiyle durumu daha da güçlendirdi. Kaleye yeterli miktarda asker koyduktan sonra Rus ordugâhına hücumda bulundu. Çevredeki Ruslar'la yapılan çatışmada birçok esir alındı. İbrâhim Paşa kış gelince Karasubazar'a çekildi. Bu arada Kırım'da Ruslar hesabına casusluk yapan bazı kimseler Kırımlılar'ı Osmanlı Devleti aleyhine kışkırtıyordu. Rus propagandasına inanan Kırım ileri gelenleri de Ruslar'ı Kırım'a saldırıya teşvik ediyor, Osmanlı kuvvetlerine yardım etmedikleri gibi çeşitli zorluklar çıkarıyordu. Özellikle Ruslar'ın Kırım'a istiklâl vaadleri mahallî desteği azaltmış ve Osmanlı kuvvetlerinin çok zor şartlar altında mücadele etmelerine yol açmıştı. Ayrıca Kırım'a yardıma gönderilen Yenikale muhafızı Abaza Mehmed Paşa'nın Kırım müdafaasında lâkayt davranışı Kırım müdafilerinin işini iyice zorlaştırmıştı.

Bahar geldiğinde Orkapı'ya gitmek için yine araba tedarikinde problem çıktı. İbrâhim Paşa Rebiülevvel 1185'te (Haziran 1771) Orkapı'ya doğru harekete geçti, ancak kaleye varamadan Tatarlar'ın Ruslar'la anlaşıp kaleyi teslim ettikleri haberi geldi. Orkapı'yı rahatça geçen Ruslar kısa sürede Kefe'ye ulaştılar. İbrâhim Paşa bütün gayretlerine rağmen onları durduramadı ve Temmuz 1771'de Kefe'de esir düştü.

Ruslar'a esir düşen 280 Osmanlı askerinden 229'u Kırım'da bırakıldı. Serasker İbrâhim Paşa ise elli bir kişilik bir grupla 15 Cemâziyelevvel 1185'te (26 Ağustos 1771) Petersburg'a gönderildi. Tuğla'ya varıldığında otuz Türk esiri de orada bırakıldı. İbrâhim Paşa kalan yirmi kişiyle yola devam etti. Yaklaşık altı ay süren bu seyahatin sonunda 6 Şevval 1185'te (12 Ocak 1772) Petersburg'a ulaştı. Burada kendisine bir konak tahsis edildi.

İbrâhim Paşa, maiyetindekilerle beraber üç yıl kadar Petersburg'da esaret hayatı yaşadı. İmparatoriçe Katerina ile İbrâhim Paşa'nın arası başlangıçta Tuğla'da bırakılan Osmanlı esirleri yüzünden bozuldu ve maiyetiyle birlikte üç ay hapsedildi. Zorluklarla geçen bu üç ayın ardından Bender muhafızı Abdülcelilzâde Mehmed Paşa'nın arabuluculuğu sonucu imparatoriçe ile İbrâhim Paşa'nın arası düzeldi. İbrâhim Paşa imparatoriçenin bir resmîkabulüne katılıp burada onunla görüştü. Esaret hayatı sırasında tiyatro ve operalar seyretti, balolara ve yemek ziyafetlerine katıldı. Petersburg'da bulunan müze, saray, tersane gibi yerleri gezdi.

Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Küçük Kaynarca Antlaşması'nın imzalanmasından sonra İbrâhim Paşa maiyetiyle birlikte 9 Zilhicce 1188'de (10 Şubat 1775) Osmanlı topraklarına dönmek üzere Petersburg'dan ayrıldı. Kırım'dan Petersburg'a giderken Tuğla'da bıraktığı adamlarını da yanına alarak uzun bir yolculuğun ardından Osmanlı topraklarına ulaştı. Onun Kırım'daki mücadelesi ve esaret günleri, yanında defter emini olarak bulunan Mehmed Necati Efendi tarafından *Târih-i Kırım* isimli eserde anlatılmıştır.

İbrâhim Paşa, İstanbul'a döndükten sonra 12 Receb 1189'da (8 Eylül 1775) Mora valiliğine tayin edildi. Buradan 3 Şaban 1190'da (17 Eylül 1776) Hanya valiliğine nakledildiyse de hemen ardından 14 Şaban 1190'da (28 Eylül 1776) Kavala sancağı ilhakıyla Selânik valiliğine getirildi. 12 Rebîülâhîr 1191'de (20 Mayıs 1777) Hanya, 13 Cemâziyelevvel 1191'de (19 Haziran 1777) Selânik valisi oldu. 10 Safer 1192'de (10 Mart 1778) Selânik valiliğinden azledildikten sonra (BA, *Tahvil Defterleri*, nr. 16, s. 21, 49, 231) adına artık tevcihat kayıtlarında rastlanılmamaktadır. Muhtemelen bu tarihlerde vefat etmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Tevcihât Defteri, TSMK, Hazine, nr. 1648, vr. 2^b, 32^a, 34^a, 36^a; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185/1769-1771), *Transkripsiyon, Değerlendirme* (s.

1-200) (haz. Ersin Kırca, yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 36-38, 53, 125-126, 161-162, 191, 257-258, 260, 262, 267-269, 391-393, 401-402, 404-405, 411-412, 480, 509-511; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi* 168 Numaralı Mühimme Defteri (1183-1185/1769-1771), *Transkripsiyon, Değerlendirme* (s. 200-376) (haz. İlhan Gök, yüksek lisans tezi, 2007), MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, s. 243, 351-352, 457-458; Necati Efendi, *Târih-i Kırım: Rusya Sefâret-nâmesi* (haz. Erhan Afyoncu, yüksek lisans tezi, 1990), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, tür.yer.; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), II/13, s. 71-72, 76; *Vekayi'nüvis Enverî Sadullah Efendi ve Tarihi'nin 1. Cildi'nin Metin ve Tahlili* (haz. Muharrem Saffet Çalışkan, doktora tezi, 2000), MÜ Türiyat Araştırmaları Enstitüsü, tür.yer.; Vâsîf, *Târih*, II, 58, 101, 130-131, 167-169, 177; a.e., TSMK, Hazine, nr. 1406, vr. 11^b; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, s. 405-409; A. W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970, s. 36, 39, 43, 163, 176.

ERHAN AFYONCU

SİLÂHDAR MEHMED AĞA

(ö. 1139/1726-27)

Osmanlı tarihçisi.

Eserinde kendisini "Mehmed Hocaîzâde eş-şehîr bi-Fındıklı" şeklinde tanıtır. Beyanına göre 12 Rebîülevvel 1069'da (8 Aralık 1658) İstanbul'un Fındıklı semtinde doğdu. Küçük yaşlarda saray hizmetine girdi ve burada IV. Mehmed'in başmusahibi Şâhin Ağa'nın himayesinde yetişti. Vâlîde sul-

Silâhdar Mehmed Ağa'nın Kazancı Yokusu kenarındaki çeşmesi – Taksim / İstanbul

Silâhdar
Mehmed
Ağa'ya ait
mezar
taşının
stanpajı
(TD, XXVII,
lv. II)

tan ve diğer bazı saray görevlileriyle birlikte IV. Mehmed'in Lehistan seferine katıldı. 3 Zilkade 1084 (9 Şubat 1674) tarihinde Bostancı Ocağı'na girdi. 1088 Muharreminde (Mart 1677) Tersane bahçesinin Hizmetçiler Dairesi'nde çıkan yangının söndürülmesinde gösterdiği gayretlerinden ötürü padişahın iltifatına mazhar oldu. 25 Şevval 1089'da (10 Aralık 1678) hâmisî Şâhin Ağa'nın aracılığıyla zülüflü baltacılar zümresine dahil oldu. 24 Nisan 1679'da Enderun'un Seferli Odası'na geçti. 1683 yılında Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın serdar-ı ekremliği altında yapılan Avusturya seferine ve Viyana Muharası'na katıldı. Bu sırada Merzifonlu'nun debdebesi, Orta Macar Kralı Tököli İmre'nin Osmanlı karargâhında sadrazamın huzuruna kabulü, hezimet sonrası sarayda Merzifonlu aleyhtarlarının entrikaları gibi hadiseler şahit oldu ve bunları ayrıntılarıyla eserinde kaydetti. IV. Mehmed'in tahttan indirilip arka arkaya yerine geçen kardeşleri II. Süleyman ve II. Ahmed zamanlarında da sarayda kaldı. I. Cemâziyelevvel 1099 (4 Mart 1688) tarihinde Yeniçeri Ağası Hasan Ağa'nın aracılığıyla Has Oda hizmetine alındı. II. Ahmed'in ölümü üzerine Şehzade Mustafa'ya cülûs müjdesini verdi, onu alarak Has Oda önüne getirdi ve daha sonra tahta çıkış törenlerini izledi. II. Mustafa, şehzadeliğinden beri tanıdığı Mehmed Ağa'ya özel ilgi gösterdi ve onu kendisine sırdaş yaptı, ayrıca onun bir Osmanlı tarihi yazmaya başladığını da biliyordu. Bundan dolayı cülûsundan itibaren vuku bulan hadiseleri kaleme almasını ve eserinin adını da *Nusretnâme* koymasını emretti.

II. Mustafa'nın devamlı yakınında bulunan Fındıklılı Mehmed Ağa onunla birlikte seferlere gitti. 1695 Eylülünde yeniden fethedilen Lipova Kalesi'ni II. Mustafa ile